

ОРТО КЫЛЫМДА КЫРГЫЗ ТИЛИНИН ЛЕКСИКАЛЫК КОРУНА КАБЫЛ АЛЫНГАН
СӨЗДӨР

*Сайранбаева Ы.И. – Б.Осмонов атындагы
ЖАМУнун магистри*

Аннотация: Макалада орто кылымда кыргыз тилине кабыл алынган лексикалык бирдиктер изилденди. Белгилүү лексикограф М.Кашкари сөздүгүндө кабыл алынган сөздөрдү белгилеген. Биз орто кылымда кабыл алынган сөздөрдү азыркы кыргыз тилинен издедик жана аларды тарыхый романдардан, “Манас” эпосунан таптык. Алардын маанилеринин кенңейгенин жана башка маанилерге өтүп кеткенин да байкадык. Айрым кабыл алынган өз маанилерин мурунку бойдон сактап калганын белгиледик.

Таяныч сөздөр: универсалдуу сөздүк, макал, поэзия, дидактикалык материалдар, жандуу тил, араб-фарсы тили, эпикалык чыгармалар, диалектизмдер

СЛОВА, ПРИНЯТЫЕ В СРЕДНЕВЕКОВОМ ЛЕКСИЧЕСКОМ ФОНДЕ
КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКА

*Сайранбаева Ы.И. – магистрант
ЖАГУ имени Б. Осмонова*

Аннотация: В статье исследуются лексические единицы, принятые в кыргызском языке в средние века. Известный лексикограф М. Кашкари отметил слова, принятые в словарь. Мы искали слова, принятые в средние века в современном кыргызском языке, и нашли их в исторических романах, эпосе «Манас». Мы также заметили, что их значения расширились и перешли в другие значения. Мы отметили, что некоторые из заимствованных из них сохранили свое первоначальное значение.

Ключевые слова: универсальный словарь, пословицы, поэзия, дидактические материалы, живой язык, арабско-персидский язык, былины, диалекты.

WORDS ACCEPTED IN THE MEDIEVAL LEXICAL FUND OF THE KYRGYZ
LANGUAGE

*Sairanbaeva Y.I. - undergraduate
JAGU named after B. Osmonov*

Resume: The article examines the lexical units adopted in the Kyrgyz language in the Middle Ages. The famous lexicographer M. Kashkari noted the words included in the dictionary. We were looking for words adopted in the Middle Ages in the modern Kyrgyz language, and found them in historical novels, the epic "Manas". We also noticed that their meanings expanded and moved to other meanings. We noted that some of the borrowed ones have retained their original meaning.

Key words: universal dictionary, proverbs, poetry, didactic materials, living language, Arabic-Persian language, epics, dialects.

Кыргыз адабий тилинин орто кылымдагы лексикалык кору тууралуу маалымат бере турган негизги тексттер “Манас”, Ж.Баласагындын “Кутадгу билиги” жана М.Кашкаринин лексикографиялык эмгеги “Түркий тилдер сөз жыйнагы” болуп саналат. М.Кашкари-Барсканин “Дивани лугати-т түрк” аттуу илимий эмгеги болсо түздөн-түз ошол кездеги кыргыз тилинин лексикалык корун өз ичине камтыган сөздүк болуп эсептелет. Башкача айтканда, бул лингвистиканын көпчүлүк тармактарын (котормо, диалектологиялык,

этимологиялык ж.б. сөздүктөрүнүн милдетин аткарган) камтыган универсалдуу сөздүк болуп саналат.

Аталган сөздүктө реестрге чыгарылган жети миңдин айланасындагы сөз жана сөз айкаштары, жүздөгөн ыр строфалары, миңдеген сүйлөмдөр жана макалдар менен которуу үчүн топтогон сөздөрүнүн маанисин арабдарга жана араб тилдүү окурмандарга чечмелеп жеткирүү максатында мисал катары алган. Ошол ыр саптары, дидактикалык материалдар менен сүйлөмдөр он биринчи кылымдагы кыргыздын жандуу тилинин үлгүлөрү болуп саналат, ошол кездеги кыргыз турмушунан кызыктуу маалыматтарды берет. Ошол кездеги лексикалык кордогу тил бирдиктери ушул күнгө көөнөрбөй, дал ошондогу турпаты менен бизге жеткени сөздүктүн негизги тили кыргыз тилинин үлгүсү болгонун далилдейт. Сөзүбүз куру болбошу үчүн мисалдарды келтирели. Лексикалык бирдиктер: *желе, кымыз, кысырак, айгыр, бээ, ээр (эзер), эркеч, аркар, кулжа, түндүк, уук, угут, ирик, соолук, кочкор, ирик, козу, улак, эчки, эркеч, бөзөк, уй (уд, сыйыр), улан, эрен, эр, киши, кыз, жб.* Макалдар: *Ит күлүгүн түлкү сүйбөйт. Эки кочкордун башы бир казанда кайнабайт. Беш кол тең эмес. Бака майрыктыгын билбей, төөнүн мойнун (азыр: жыланды) ийри дептир. Эркеч эти эм, эчки эти жел. Эринчээкке эшик арт. Ж.б.*

Улуу лингвист-окумуштуу М.Кашкари-Барскани XI кылымдагы ошол мезгилде түрк тили деп аталган, аныгында кыргыз тили болгон тилдин диалектилерин араб тилине которгон. Которуу учурунда ар бир сөздүн маанисин чечмелөө менен эле чектелбестен, кээ бир сөздөрдүн тыбыштык айырмачылыктары бар варианттарын, кайсы бир этносторго (урууларга) тиешелүү болгон диалектилерди, кайсы тилден өздөштүрүлгөн лексикалык бирдик экендигин (этимологиясын) да кошо берген. Биз М.Кашкари-Барсканинин “Дивану лугати-т түрк” аттуу сөздүгүндө, автор тарабынан кайсы сөздөр кыргыздардыкы (түрктөрдүкү) эместигин белгилеген тилдик бирдиктерге токтолмокчубуз.

М.Кашкари кабыл алынган сөздөр тууралуу. Миң жылга жакын мурун жашап өткөн М.Кашкари-Барсканинин эч бир байлык менен теңдештирүүгө мүмкүн болбогон (өзгөчө, биз, кыргыздар үчүн) “Дивану лугати-т түрк” (“Түркий тилдер сөз жыйнагы”) аттуу энциклопедиялык мүнөздөгү эмгеги XI кылымда жашаган кыргыз-түрк элдеринин турмушун, тарыхын, каада-салтын, маданиятын камтыган, мекендеген аймагынан кабар берген адабий мурастарга, таалим-тарбия бере турган дидактикалык мүнөздөгү чыгармаларга да өтө бай. Алардын семантикасын жогоруда айтылгандардан сырткары ошол учурдагы элдин күтүнгөн чарбасы, тамак-ашы, жашаган аймактарындагы курулган шаарлардын курулушу тууралуу эл арасында айтылып калган уламыштар, сыйкырлары, согуштук өнөрлөрү, этностордун аталышынын тарыхы, балдар оюндары, аны уюштуруунун тартиби сыяктуу маанилүү нерселер түзөт. Булардын баары “Дивану лугати-т түрккө” кайсы бир сөздүн маанисин арабдарга жана араб тилдүү башка элдерге терең түшүндүрүү үчүн киргизилген.

Улуу аалым тил илимине тиешелүү болгон бардык маселелер менен бирге кыргыз-түрк тилинин башка тилдер менен карым-катнашына жана ошол тилдердин бири-бирине тийгизген таасирлерине көп көңүл буруп, ал таасирлерди “Түркий тилдер сөз жыйнагында” аргументтүү фактылар менен көрсөтөт. Мисалы, кыргыз-түрк тилдерине мүнөздүү болбогон *x* тыбышынын кандай кабыл алынгандыгы, *x* тыбышы менен айтылган сөздөрдөгү бул тыбыштын жоюлуп кетиши тууралуу: “...*Ujgur* (уйгур) - беш шаардуу элдин аты. Зулкарнайын түрк ханы менен келишим түзгөндөн кийин курулган. Мага Мухаммед Жакир Тоңахан уулу Ибрафилден Тоган текин атасынан билгендерин мындай айтып берген эле: “Зулкарнайын уйгур элине жакындап келгенде, түрк калкы ага төрт миң киши жиберди. Алардын баштарындагы бийик калпактарынын канаттары кадимки ылачын канаттарындай эле. Окуу алга карай кандай атса, артка карай да ошончолук чеберчилик менен атышар эле. Зулкарнайын буларга таң калат да “ *اينان حُوْنُورُنْدُ inan hužhuränd – инан хузхуренд – булар башкаларга кириттер болбой, өз тамагын өздөрү таап жей тургандар*

экен, булардан аң качып кутулбайт, качан кааласа, ошол кезде атып жейт, –“ дептир. Ошондон бери бул эл *خوڭخور* *hužhur* – хузхур деп аталган экен. Кийин «*خ- h*» ариби ¹ алифке (аракеттүү алифке) оошкон. Бул сыяктуу тамактан (түпчүл) чыккан ариптер бири-бирине жыш алмашат. «*خ --h*» арибинин «алифке», «¹ алифтин» «*خ- h*» арибине алмашуусу жыш учурайт.

Биздин бабаларыбызды, *أمیر* *амирлерди*, *خمیر* *хәмир* деген мына ушундан. Анткени огуздар алиф дебей «¹-алифти» «*خ- h*» арибине алмаштырып, *хәмир* дейт. Түрк шаарларын самани урууларынан (басып) алган бабаларыбыз бекти *хәлиф текин* деп атайт. Дал *уйгур* сөзүндө көрсөтүлгөндөй бул жерде «¹-алиф» «*خ- х*» арибине оошкон.

«*خ- h*» ариби «¹-алифке» алмашуу менен бирок «*خُذ* *huz* - хуз» дагы «*ذ- ž*» ариби «*ی- ja*» арибине алмашкан. Бул «*ذ- ž*» арибинен «*ی- ja*» арибине алмашуу негизги эреже, андан соң «*خُر* *hur* - хур» сөзүндөгү «*خ- h*» ариби *غ- ğ* арибине алмашуусу көп кездешпей турган көрүнүш. Арабчадагы *عَدَرَ* дегенди *عَدَرَ* деген сыяктуу, -¹ деп айтат М.Кашкари. Чындыгында, кыргыз тилине *ф, в, х* тыбыштары орус тилинин таасири менен эмес, кыргыз каганаты исламды мамлекеттик расмий дин катары кабыл алгандан (X кылымдын орто ченинде) баштап кабыл алына баштаган. Муну “Дивандагы” фактылар далилдейт.

Албетте, араб-фарсы тилдеринен эң эле алгач исламдын дининин жана араб графикасынын терминдери кабыл алынган болуш керек. Анткени исламдын милдеттерин аткаруу үчүн аят, сүрөлөр жатталган, дин кызматкерлери намаздагы кыймыл-аракеттердин аталыштарын: *даарат, сажда, руку ж.б.* үйрөтүшкөн. Экинчиден, намазда араб тилинде аткарыла турган милдеттерди - *парз, важиб, сүннөттөрдү* - аткаруу үчүн арабча окуу зарылдыгы келип чыккан. Демек, арабча тексттерди окуу үчүн араб графикасын үйрөнүү зарылдыгы болгон. Ошондуктан, биринчи кезекте *арип, фатха, дзамма, кесра, ташид, сүкүн, каида* деген сыяктуу араб графикасына тиешелүү терминдер кабыл алынган.

Андан ары намаз окууга тиешлүү эрежелердин аталыштары кабыл алынган: *парз (сөзсүз аткарылышы керек), важиб//уважиб (аткарылышы милдет эреже), сүннөт//суннет (Мухамед пайгамбардын осуяттары. Кылсаң сооп табасың, кылбасаң күнөө жазылбайт), даарат (намаз алдында жуунуп-тазалануу) ж.б.*

М.Кашкари-Барсканинин айтымы боюнча, ислам динин кабыл алганга чейин эле, тагыраагы, кыргыздар фарстар менен алакада болушкан. Аны М.Кашкари-Барскани ***нооруз, дүйшөмбү, шейшемби, шаршемби, бейшемби, жума, ишемби, жекшемби*** сөздөрүнүн араб-фарс тилдеринен алынгандыгын мындайча айтат: “Ай аттары болсо, шаарларда арабча. Көчмөндөр жана мусулман боло элек түрктөр жылды төрт мезгилге бөлүп, ар бир үч айды бир аталыш менен аташат. Жыл кечиришти ушул жол менен жүргүзүшөт. Мисалы, ноорuzдан кийинки эрте жаз айын *أَيُّ اَغْلَاقِ* *uğlaq aj* – ***Улак айы*** дейт. Андан кийинки айды *أَيُّ اَغْلَاقِ* *Uluğ Uğlaq aj* – ***Улуу Улак айы*** дейт, анткени бул айда улак чоңоёт. Андан кийинкисин айды *أَيُّ اَغْلَاقِ* *Uluğ aj* – ***Улуу ай*** дейт. Эгин бышып, мал семирет, сүт көп болот. Көп колдонулбагандыктан, башка айлардын аттарын айтып отурбайын. Өзүң билип ал, –“ дейт. “***Нооруз***, - дейт М.Кашкари, - эрте жаздагы фарстардын майрамы. Ал күн менен түн теңелген мезгилге туш келет. ***Навр*** жана ***руз*** сөздөрүнөн турат, ***жаңы күн*** дегенди түшүндүрөт. Бул майрам фарстарда алар али мусулман боло элек кезде пайда болгон, кийинчерээк түрктөргө өткөн”.² Демек, *күн, ай, айрым майрам аттары* фарстардан XI кылымга чейин эле кыргыз тилине кабыл алынган.

¹ М.Кашкари. Дивану лугати-т түрк. (Кыргызчага которгондор: Абдувалиев И., Ахматов Т., Оморов А., Султаналиев И., Толубаев М.) 1-том. Жалал-Абад. 2016. 15-б.

² М.Кашкари. Дивану лугати-т түрк. (Кыргызчага которгондор: Абдувалиев И., Ахматов Т., Оморов А., Султаналиев И., Толубаев М.) 1-том. Жалал-Абад. 2016. 121-б.

Ошентип, М.Кашкари сөздүгүндө фарс, араб жана кытай тилдеринен алынган ондогон сөздөр тууралуу маалымат берген. Ал турсун, “Дивану лугати-т түрк” сөздүгүнүн эң аягында ас-Савинин: “...664-жылы, *шаввал* айынын 27синде, *жекшемби* күнү көчүрүп бүттүм...” деген жазуу бар. Тексттин ушул үзүндүсүндө *шаввал* жана *жекшемби* деген эки сөз, *шаввал* (араб сөзү) – айдын аты, орозо (рамазан) айынан кийинки ай, *жекшемби* (фарсы сөзү) – жуманын акыркы күнү. *Жекшемби* бүгүнкү күнү да кыргыз тилинин лексикалык корунда катталган сөз, адабий тилде колдонулуп жүрөт..

“Дивану лугати-т түрктүн” баш сөзүндө Махмут Кашкари-Барскани башка элдер менен аралашпай, башка тилдерден сөздөрдү көп кабыл албаган уруу диалектилерин: “Эң таза жана туура тил болуп бир гана тилди билип, парсылар менен аралашпай, чет элдиктер менен барыш-келиши жок аймактагылардын тили эсептелет, -” дейт да, башка тилдер менен карым-катыштагы тилдердин башка тилден кабыл алынган сөздөр тууралуу: “Эки тил билген жана шаардыктар менен аралашып калган кишилердин тилинде бузулгандык бар. Мисалы: *سوغداق sogdaq* - *согдак*, *كهنچك كنجك kençek* - *кенжек*, *ارغو argu* - *аргу*, мына ушулар эки тилде бирдей сүйлөй турган уруулар, -” деген жыйынтыгын чыгарат.

Ал эми чет элдиктер жана шаардыктар менен аралаша жашаган кыргыз урууларынын тили тууралуу: “Чет элдиктер менен аралашып, шаардыктар менен барыш-келиши бар *خوتن хотан* - *котон*, *تۈبۈت түбүт* - *түпүт* калктары жана *تانقۇت тангуттардын* кээ бирлери да ушулардай. Булар түрк элдери менен кийинирээк аралашышкан. Булардын тилдерин өз орду менен жазамын. Чапаркалыктар¹ *جابر قا* жараакта жашап, мачиндер менен аларды чоң деңиздер ажыратып тургандыгы үчүн алардын тилдери бизге маалым эмес, -”² деген жыйынтыгын чыгарат.

М.Кашкари башка тилден кирген сөздөр деп, “Дивану лугати-т түрктө” белгилеген сөздөргө.

I. *اران oran* – ойрон. Бир нерсенин бузулганы, жаманы. *Огузча*. Бул сөз перстерден алынганбы деп ойлойм. Анткени *oran* болгон нерсени перстер *فيران vajran* – *вайран* дейт. Огуздар перстер менен көп аралашкандыктан, бир катар түрк сөздөрүн унутуп, анын ордуна перс сөздөрүн колдонот. Бул сөз да ошондой,³ сөздүгүндө дейт М.Кашкари эмгегинде.

Орто кылымда фарсы тилинен кыргыз тилине оошуп кирип, миңдеген жылдардан бери кыргыз тилинде пайдаланылып келе жаткандыктан, фарсы тилиндеги *бузулуп кеткен*, мисалы, *эттин*, *жасалган тамактын бузулуп*, *жегенге жараксыз болуп калган* деген маанисинен кыргыз тилине өткөндөн кийин түпкү маанисин да сактап, башка маанилерде да колдонулуп келе жатканын төмөндөгү мисалдардан көрүүгө болот.

Фарс тилинен кирген *oran/vajran* лексикалык бирдиктеринин фарс тилинде дагы башка варианттары бар. Мисалы, *vajran/kanavajran*. *Kanavajran* – **талкалоо, бүлүнтүү** маанилеринде. Кыргыз тилине деле ушул маани менен өткөн. Аны биз элдин тилинен, көркөм жана публицистикалык стилдеги чыгармалардын айрым подстилдеринен жолуктурууга болот. Бул лексикалык бирдиктер *талкаланган//бүлүнгөн//ойрондолгон* деген синонимдик катарды дагы толуктайт.

Көркөм чыгармалардын ичинен Т.Касымбековдун “Сынган кылыч”, “Келкел” аттуу тарыхый романдарында кабыл алынган сөздөр, тарыхый сөздөр менен архаизмдер абдан көп пайдаланылат. Алардын ичинен М.Кашкаринин “Дивану лугати-т түрк” сөздүгүндө

¹ Уйгурча котормосунда «жапунийликлер» деп берилген.

² М.Кашкари. Дивану лугати-т түрк. (Кыргызчага которгондор: Абдувалиев И., Ахматов Т., Оморов А., Султаналиев И., Толубаев М.) 1-том. Жалал-Абад. 2016. 13-б.

³ М.Кашкари. Дивану лугати-т түрк. (Кыргызчага которгондор: Абдувалиев И., Ахматов Т., Оморов А., Султаналиев И., Толубаев М.) 1-том. Жалал-Абад. 2016. 31-б.

кездешкен, биз жогоруда белгилеген *vajran//kanavajran* сөзүнүн экинчи варианты “Сынган кылыч” романында 15 жолу колдонулат. Көпчүлүк учурда *талкаланган//бүлүнгөн //ойрондолгон* маанисинде келет.

1. *Башсыз, көзсүз, терс карашып жатканыбызда бир күнү, же хандан келип, же орустан келип канавайран түшүрүп чаап кетсе, анда эмне болобуз? Kanavajran* деген фарсы сөзү бул сүйлөмдө **өрттөөнгөн үйлөрдү, таланып-тонолгон мал-мүлктү, өлүмгө дуушар болгон, туткунга алынып кор болгон** элди туюндурду.

2. *Кабарыңыз бар, Чаткалдан чыккан чатакты жөндөп келсем, эси жоктор кайра канавайран кылып таптап, көңүлүмдү оорутту, эл көзүнө сындырды.* (Т.К.). Ал эми Абдрахман абтабачынын бул сөзүндө болсо, **бүтүрүп койгон ишинин Кудаяр хан тарабынан бузулушун** түшүндүрүп жатат.

Эгерде “Манастын” миң жылдыгын белгиленген мезгилине, айрым филолог-окумуштуулардын, тарыхчыларбыздын пикирине таянсак, “Дивану лугати-т түрк” менен “Манас” эпосун жашташ деп эсептөөгө туура келет. Мындан башка да бул эки залкар эмгектин “замандаш” болгонуна далил болчу тилдик фактылар көп. *Kanavajran // vajran // kanavajran* деген фарс сөзү “Манаста” *ойрон//айран* тыбыштык турпатында жолугат да, эки башка маанини туюндурат:

Канчасы бар калмактан,

Он экиси сарт урук,

Ушунчанын баарысын

Ойрон кылган кутуруп.¹ Бул жерде **согушта таш-талканын чыгарган, жеңип алган** маанисинде пайдаланылган. Ал эми дагы бир жеринде **айран** түрүндө келет да **таң калуу** маанисин туюндурат:

Ал Билерик баланы

Алар көрүп алганы,

Ар турпаты, нуруна

*Айран азыр калганы.*²

Жыйынтыктаып айтканда, кыргыз тилиндеги *oran // vajran // ajran// kanavajran* лексикалык бирдиктери перстер али мусулман боло электен бери эле (VII кылымга чейин эле) кыргыз тилине өтүп, кыргыз тилинин речтеги фонетикалык кубулуштарына ылайыкташтырылып колдонулуп келген. Мааниси жагынан да өзгөрүүгө дуушарланган. М.Кашкаринин айтуусуна караганда *oran* – *бир нерсенин бузулуусу, мисалы, тамак-аштын ичкенге болбой калышы, эттин сасып кетиши* жб. Ал эми кыргыз тилиндеги маанилери: а) *талкалануу, тыптыйпыл болуу; б)бузулуу, жарабай калуу (тамак-аштын, иштин); в)таң калуу.* 1. **Ойронун чыгарыш зарыл, датка. Кылчаңдаш болбойт! (талкалоо, тыптыйпыл кылуу маанисине ээ)** 2. *Ал ушунча аракет кылып, кызыл өңүн саргайтып отуруп, ымга араң көндүрүп койгон ишин бир кыйкырык менен ойрондоп таптаган Кудаяр-ханды сөгүп келатты. (бузуу, иштин бузуу маанисин билдирет).* Ошентип, кыргыз тилине фарс-араб тилдеринен байыркы доордон бери карай эле кабыл алына баштагандыгын М.Кашкаринин эмгегиндеги ушул факты далилдейт.

II. بُرْخَان (2608) burhan – бурхан (бут). Бурхан түшүрүлгөн сүрөттү *بُرْخَانٌ bežez burhan* дешет.³ М.Кашкари буддисттер (кытайлар тууралуу сөз болуп жатат, ал төмөндө айтылат) сыйынган сүрөт, статуяны (ар кандай нерседен жасалган) *безез бурхан* дешет деп белгилейт. Андан ары: “*بُرْخَانٌ kend – кент, шаар.* Ушул сөздөн алынып Кашкар шаары *أوردو kend* деп аталат. Бул хан турган шаар, борбор деген сөз болот. Анткени, бул

¹ Орозбаков С. Манас. –Бишкек, 2010. 252-б.

² Орозбаков С. Манас. –Бишкек, 2010. 302-б.

³ М.Кашкари. Дивану лугат-и түрк. (Кыргызчага которгондор: Абдувалиев И., Ахматов Т., Оморов А., Султаналиев И., Толубаев М.) 1-том. Жалал-Абад. 2016. 31-б.

шаардын абасы жакшы болуп, Афрасиаб ушул жерде турган. Бул жер - Төмөнкү Чин.” Кенд деген сөз катышкан ошол мезгилдеги (XI кылымдагы) кыргыздардын ырын да келтирет:

*Kelñizlejü aqtumuz,
Kendler üzeçiqtimiz.
Furhan evin jıqtımız
Burhan üze sıqtımız.*

Аккан суудай каптадык,
Шаарларын биз бастык.
Бутканасын талкалап,
Бурхандарын биз жыктык.

Уйгурларга каршы согушту сүрөттөйт: Суудай ташкындап актык (каптадык), шаарларын алдык, бутканаларын бузуп, бурханды баш ийдирдик.¹ **Бурхан** – санскрит Буддасына туура келген монгол сөзү; буддист монголдордо ар түрдүү нерселерден жасалган Буддалардын (Кудайлардын) сүрөттөрүн же статуяларын ушинтип аташкан. Демек, исламга али кире элек уйгурлар (М.Кашкари исламга кирбеген уйгурларды, будпарастарды **тат** деп аталарын да белгилейт) будда динин карманышып, сыйынган Будданын сүрөттөрүн **Бурхан** деп аташкан.

Демек, **бурхан** сөзү да кыргыз лексикасына байыркы доордон эле кирген болушу керек, анткени исламга чейин кыргыздар теңирчиликке моюн сунушкан, буддуизмдин бир сектасы болгон **шаманизмди** да тутунушкандыгы азыркы кээ бир *шам жагуу, дарактарга чүпрөк байлоо, булактарга ар кандай майда буюмдарды таштоо, сары журтка сынган идиштерди калтыруу* сыяктуу ырымдарынан байкалат.

Пайдаланылгын адабияттар:

1. М.Кашкари. Дивану лугати-т түрк. (Кыргызчага которгондор: Абдувалиев И., Ахматов Т., Оморов А., Султаналиев И., Толубаев М.) 1-том. Жалал-Абад. 2016.
2. М.Кашкари. Дивану лугати-т түрк. (Кыргызчага которгондор: Абдувалиев И., Ахматов Т., Оморов А., Султаналиев И., Толубаев М.) 2-том. Жалал-Абад. 2016.
3. М.Кашкари. Дивану лугати-т түрк. (Кыргызчага которгон: Оморов А.) 3-том. Жалал-Абад. 2016.
4. Оморов А. М.Кашкари: ырлар, макалдар, уламыштар жана тил теориясы. Жалал-абад, 2016.
5. Орозбаков С. Манас. –Бишкек, 2010.

¹ Оморов А. М.Кашкари: ырлар, макалдар, уламыштар жана тил теориясы. Жалал-абад, 2016. 38 –б.